

Alenka Cedilnik

Filostorgijev prikaz bitke pri Mursi*

18. januarja leta 350 se je v Augustodunu kot uzurpator na oblast povzpel Flavij Magnencij. Konstans, ki se je poskušal rešiti z begom, je bil v kraju *Castrum Helenae*² (danes Elne na jugu Francije) ujet in ubit. V zaostrenih razmerah, ki so sledile Magnencijevemu prihodu na oblast in Konstansovi smrti, sta bila v nekaj naslednjih mesecih za cesarja oklicana še dva nelegitimna vladarja. 1. marca je bil v Mursi ali Sirmiju s strani tamkaj nameščenih vojaških enot za cesarja najprej oklican Vetranion,³ 3. junija istega leta pa so v Rimu za cesarja oklicali tudi Julija (Flavija Popilija) Nepocijana.⁴ V obeh primerih bi bilo možno, da so oklic pripravili člani Konstantinove družine in tako Konstanciju podaljšali čas priprave na odločilni spopad.⁵ Po Magnencijevem zavzetju Siscije in njegovem neuspelem napadu na Sirmij⁶ je do odločilnega obračuna

* Filostorgijevo predstavitev bitke pri Mursi je avtorica kratko predstavila že v knjigi *Ilirik med Konstantinom Velikim in Teodozijem Velikim*, Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2004, 208–209. Pričujoči članek predstavitev Filostorgijevega prikaza pogloblja in razširja. Za prijazno razlago pojava sosonc in podatkov, objavljenih na spletnih straneh Nase, se lepo zahvaljujem prof. dr. Tomažu Zwitterju. Obe članku dodani sliki sta vzeti s spletnih strani, ki jih o sončevih mrkih pod vodstvom gospoda Freda Espenaka objavlja Nasa, in sta v članku objavljeni z dovoljenjem gospoda Espenaka.

- 2 Kraj je dobil ime prav po Konstansovi babici Heleni; gl. Hunt, »Successors of Constantine«, 11.
- 3 *Chron. Min.* I 237; *Jul. Or.* I 26c, II 76c–77c; *Aur. Vict. Caes.* 41.26–42.1; *Epit.* 41.25; *Eutr.* 10.10.2–11.1; *Sokr. HE* 2.25.9; *Sozom. HE* 4.1.1. *Zos.* 2.43.1. Gl. tudi PLRE I, 954 (Vetranio 1).
- 4 *Chron. Min.* I 237; *Eutr.* 10.11.2; *Aur. Vict. Caes.* 42.6; *Epit.* 42.3; *Socr. HE* 2.25.10–11; *Sozom. HE* 4.1.2; *Zos.* 2.43.2–4. Gl. tudi PLRE I, 624 (Iul. Nepotianus 5). Nepocijan je bil sin Konstantinove polsestre Evtropije.
- 5 Šašel, »Struggle between Magnentius and Constantius II.« 718–19. V nasprotju z navedeno možnostjo je John F. Drinkwater mnenja, da Vetranionov upor na začetku ni bil usmerjen proti Magnenciju, ampak proti Konstanciju; Drinkwater, »Revolt and ethnic origin of the usurper Magnentius«, 149. O vlogi Konstancijeve starejše sestre Konstantine v primeru Vetranionove uzurpacije gl. tudi Bleckmann, »Constantina, Vetranio und Gallus«, 42–49. Bleckmann poudarja, da je Konstantina s svojo podporo Vetranionu sledila predvsem lastnim in ne Konstancijevim interesom. Glede možnosti, da naj bi Magnencij zgodaj poleti nameraval nadaljevati svoj prodor v Ilirik, a načrta prav zaradi Nepocijanovega oklica v Rimu ni mogel izpeljati, gl. Šašel, »Struggle between Magnentius and Constantius II.«, 719.
- 6 Magnencijev prodor na ozemlje Ilirika podrobno predstavlja Šašel, »Struggle between Magnentius and Constantius II.«, 721–24.

prišlo 28. septembra⁷ naslednjega leta v bitki, ki se je odvijala v bližini Murse, in je med znanimi spopadi 4. stol. zahtevala največji krvni davek.⁸ O spopadu poroča več antičnih avtorjev,⁹ v članku pa se bomo podrobneje posvetili le Filostorgijevemu prikazu.

Potek bitke pri Mursi sta na osnovi ohranjenih poročil antičnih avtorjev podrobno predstavila Otto Seeck in Bruno Bleckmann.¹⁰ Naj ga le kratko povzamem: Ko Magnenciju po neuspešnem napadu na Sirmij tudi napad na Murso ni prinesel uspeha, se je Konstancij odločil, da bo iz Cibal, kjer se je takrat zadrževala njegova vojska, napadel sovražnika, ki je še vedno oblegal Murso. Magnencij naj bi si takrat zamislil ukano, s pomočjo katere je upal, da bo nasprotnika lahko premagal. Kakor poroča Zosim,¹¹ naj bi del svoje vojske skril v amfiteater pred mestom in mu ukazal, da med spopadom z napadom preseneti Konstancijeve vojake. Vendar so prebivalci Murse o zvijači obvestili cesarjevo vojsko, zato je ta v amfiteatru zaprte vojake obkolila in pobila. Ob tem naj bi Magnencijevo moč še pred spopadom oslabil tudi izdajalski prehod konjeniških enot Franka Silvana na cesarjevo stran. Prav močna Konstancijeva konjenica pa je kasneje, ko sta se sovražni vojski pozno popoldan pred Murso v bližini reke Drave spopadli, odločilno pripomogla k izidu spopada. Postavljena na levem krilu Konstancijeve bojne vrste je daleč presejala nasprotnika. Zato je obkolila sovražnikovo desno krilo in ga potisnila proti reki Dravi, ki je varovala njegovo levo krilo. Čeprav je manever razbil bojno razporeditev Magnencijevih vojakov in čeprav je bila Magnencijeva vojska številčno že vse od začetka precej šibkejša, pa njen začetni neuspeh še ni odločil o izidu spopada. Keltske in germanske enote, ki so sestavljale uzurpatorjevo vojsko, so se deloma uspele ponovno oblikovati in so se še pozno v noč hrabro upirale cesarjevim vojakom. Šele po hudem boju in velikanskih izgubah na obeh straneh je Konstancijevi težko oboroženi konjenici uspelo, da je nasprotnika potisnila proti reki Dravi in s tem strla njegov odpor. Poraženi Magnencij ni počakal na končni izid spopada, temveč je prizorišče bitke zapustil že takrat, ko je videl, da je njegovo desno krilo popustilo pod pritiskom Konstancijeve konjenice. Povsem naj bi se spopadu izognil legitimni cesar. Ta naj bi, kakor

7 Cons. Const. a. 351.

8 Na obeh straneh (za Konstancija naj bi se bojevalo 80 000 mož, za Magnencija 36 000) naj bi padlo kar 54 000 mož; Zonar. 13.8; gl. tudi Demandt, *Die Spätantike*, 107. Kljub izpričanemu velikemu številu padlih Bleckmann dvomi, da bi lahko izguba obrambno moč cesarstva dolgoročno odločilno oslabila, in domneva, da so oslabljeni ali celo uničene enote že kmalu ustrezno nadomestili, gl. Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 93–94.

9 Chron. Min. I 237; Jul. Or. I 36–37, 84b–c; Or. II 57b–60, 97c; Philost. HE 3.26; Socr. HE 2.32.1–6; Sozom. HE 4.7.1–3; Sulp. Sev. Chron. 2.38.3; Zos. 2.45–53; Zon. 13.8.

10 Seeck, *Geschichte des Untergangs* (4. zv.), 111–114; Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 47–101.

11 Zos. 2.50. Bleckmann dvomi v resničnost spopada v amfiteatru in v epizodi vidi predvsem avtorjevo prizadevanje, da bi z njo popestril svoje pisanje; gl. Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 75.

pripoveduje Sulpicij Sever,¹² med bitko molil v cerkvi izven mesta, kjer naj bi ga domači škof Valens prvi seznanil z zmagovitim izidom obračuna.

V primerjavi s predstavljeno rekonstrukcijo nam Konstanciju sprva zelo naklonjen Filostorgij¹³ v Fotijevem povzetku o poteku spopada ne pove veliko.

Ko je torej Konstancij premagal tirana, je prav v tistem času jasno vidno znamenje mogočnega križa z nedoumljivim žarom zastrlo luč dneva. Okoli tretje ure so ga videli v Jeruzalemu prav na dan, ko so obhajali tako imenovane binkošti. To znamenje, ki ga je upodobila božja roka, so gledali razpeto od tako imenovane Lobanje pa vse do Oljske gore. Ves čas ga je z vseh strani obdajala široka mavrica v obliki venca. Mavrica je seveda razodevala naklonjenost križanega in v nebo vzetega, medtem ko je venec napovedoval cesarjevo zmago. Nikakor pa ta bleščeč in častivreden prizor ni ostal prikrit vojakom. Jasno viden je v Magnenciju in njegovih spremljevalcih, ker so bili globoko vdani družini demonov, vzbudil hromeč strah, medtem ko je Konstancija z njegovimi poživil z nepremagljivo srčnostjo. Tako je bil Magnencij prvič poražen.¹⁴ Ko je postopoma ponovno zbral moči, se je spet zapletel v spopad in bil še silneje premagan. Ker je izgubil skoraj vse privržence, se je umaknil v mesto Lugdunum.

(Filostorgij, *HE* 3.26)

Filostorgij se opisu poteka spopada pri Mursi sicer ne izogne povsem, vendar pa se podatki, ki nam jih o dogodku prinaša, večinoma precej razlikujejo od tega, kar o spopadu poročajo drugi znani avtorji. Čeprav Filostorgij podobno kot Sokrat in Sozomen poroča, da je bil Magnencij premagan s pomočjo nadnaravnega posega, ima Konstanciju dana božja pomoč pri njem povsem drugačno podobo kot pri Sokratu in Sozomenu.¹⁵ Medtem ko nam slednja čudežni poseg naslikata v obliki nenamernih aklamacij Magnencijevih vojakov Konstanciju,¹⁶

12 Sulp. Sev. *Chron.* 2.38.3. Zgodba najverjetneje ni resnična in je posledica arijanskemu cesarju nenaklonjenega pisanja protiarijanskih avtorjev; gl. Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 65–67.

13 Philost. *HE* 5.4.

14 Filostorgij ne navaja imena kraja, kjer je do bitke prišlo. Na osnovi podatka, da je bil Magnencij takrat prvič poražen, pa lahko sklepamo, da tudi Filostorgij govori o bitki pri Mursi in ne o katerem izmed kasnejših spopadov.

15 Sozomen (*HE* 4.7.1–2) v svoji predstavitvi bitke pri Mursi sledi Sokratovemu opisu s spopadom povezanih dogodkov. Oba avtorja podobno kot Filostorgij ne predstavljata poteka spopada pri Mursi: »Končno pa je bil Magnencij premagan v bližini Murse (to je trdnjava v Galiji) in z vseh strani obkoljen. Pripovedujejo, da se je v trdnjavi pripetil tale nenavaden dogodek. Da bi osrčil svoje, zaradi poraza malodušne vojake, se je vzpel na privzdignjeno mesto in jih hrabil z besedami. Ko pa so mu ti, kakor je navada pred cesarji, hoteli vzklikniti pozdrav, so, ne da bi se tega zavedali, vzklikali Konstanciju. Niso namreč zaklicali Magnencijevega imena, ampak vsi naenkrat ime Konstancija avgusta. Ker je Magnencij menil, da je to zanj slabo znamenje, je takoj zapustil trdnjavo ter zbežal v zelo oddaljen del Galije« (Socr. *HE* 2.32.2–5). Napake, ki jih vsebuje Sokratovo in Sozomenovo poročilo, podrobneje predstavlja Bleckmann, »Die Schlacht bei Mursa«, 58, op. 51; gl. tudi Cedilnik, *Ilirik*, 208.

16 Omenjena odlomka izražata Konstanciju prijazno tradicijo, ki je milost prejetanja božje naklonjenosti povezovala z legitimnostjo cesarja; gl. Leppin, *Von Constantin dem Grossen zu Theodosius II.*, 155, op. 72. Podobno kot Magnencijeva vojska po bitki pri Mursi so po prihodu cesarja Konstancija v Sirmij ravnali Vetranionovi vojaki; gl. Socr. *HE* 2.28.17; Soz. *HE* 4.4.2. Na možnost, da si je tradicija nepričakovane vojaške aklamacije Konstanciju izbrala kot potujoči motiv, ki spremlja uzurpacije Konstancijevega obdobja vladanja, opozarja Leppin, *Von Constantin dem Grossen zu Theodosius II.*, 155, op. 72. Vlogo motiva vojaških aklamacij v Sokratovem in Sozomenovem opisu bitke pri Mursi obravnava tudi Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 58–59.

Filostorgij božjo pomoč Konstanciju predstavi v obliki podobe križa na nebu.¹⁷

Filostorgij je med poznanimi avtorji, ki pišejo o bitki pri Mursi, na osnovi dela neznanega arijanskega zgodovinarja (*Anonymus Gwatkin*)¹⁸ prvi v prikaz vojaškega spopada vpletel poročilo o pojavu križa na nebu. Čeprav se lahko na prvi pogled navedena Filostorgijeva zgodba ob Sokratovi in Sozomenovi zdi še za stopnjo bolj čudežna, pa se za njo skrivajo podatki, ki nikakor niso povsem izmišljeni. 7. maja leta 351 je bilo nad Jeruzalemom mogoče opazovati pojav parhelij ali, če bi izraz poskusili prevesti v slovenščino, pojav sosonc.¹⁹ Pojav nastane, ko se zaradi prisotnosti ledenih kristalov v višjih plasteh atmosfere sončna svetloba na kristalih lomi in odbija tako, da dobimo na obeh straneh sonca podobo dveh sosonc, okoli sonca pa svetel krog, ki povezuje obe sosonci in je s samim soncem v sredini povezano z bolj ali manj vidnimi snopi svetlobe.²⁰ Celotno podobo, ki na ta način nastane, je mogoče v resnici videti kot velikanski križ, široko razpet čez nebo. Čeprav gre torej za čisto naraven meteorološki pojav, so si ga v Jeruzalemu razlagali kot čudežno znamenje in bili prepričani, da gledajo na nebu podobo križa. Poročilo o dogodku nam je zapustil jeruzalemski škof Ciril,²¹ ki je kot očividec o njem pisal cesarju Konstanciju in mu znamenje razložil kot znak božje naklonjenosti do njega in njegove cesarske oblasti.²²

17 O vlogi proarijansko usmerjene historiografije pri oblikovanju predstave o božji pomoči cesarju Konstanciju v bitki pri Mursi gl. Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 58–63. Bleckmann opozarja na pomembno mesto, ki so ga proarijansko usmerjeni pisci namenili bitki pri Mursi. Bitko so vzporejali s spopadom pri Milvijskem mostu, pri čemer podobnosti niso videli samo v imenih obeh poražencev (Maksencij–Magnencij), marveč so z namenom, da bi bitko pri Mursi še bolj približali bitki pri Milvijskem mostu, opis bitke pri Mursi dopolnili s čudežnim prikazovanjem križa na nebu, ki ga je bilo na nebu mogoče videti še pred samim spopadom.

18 Že pred Filostorgijem je oba dogodka, bitko pri Mursi in prikazovanje križa nad Jeruzalemom, povezal po imenu neznan proarijansko usmerjeni pisec. S svojim prikazom zgodovine, ki ga je zaključil konec 4. stoletja, je poskušal popraviti nepravilnosti ortodoksnih prikazov preteklosti. Filostorgij, ki je delo poznal in ga pri pisanju uporabljal, je po njem povzeto zgodbo še nekoliko dopolnil; gl. Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 62; Bihain, »L'épître de Cyrille«, 266. Rekonstrukcijo tega arijanskega zgodovinarja prinaša Bidez, »Philostorgius Kirchengeschichte«. Prikazovanje križa nad Jeruzalemom in pred bitko pri Mursi obravnava odlomek v Dodatku VII 25.2–11.

19 Dogodek in z njim povezano pismo jeruzalemskega škofa Cirila cesarju Konstanciju predstavlja Chantraine, »Die Kreuzesvision von 351«, 430–41.

20 O pojavih halo in parhelij gl. <http://www.atoptics.co.uk/halosim.htm> (obiskano 4. 10. 2013).

21 Na mestu jeruzalemskega škofa je bil od okoli 350 do 387; Yarnold, *Cyril of Jerusalem*, 3–7. Škof Ciril je prav simbolu križa pripisoval izredno velik pomen in s svojo spodbudo pomembno pripomogel k razmahu njegovega čaščenja. Pri tem so ga vsaj deloma vodili tudi politični interesi, povezani z željo, da bi čim bolj poudaril pomen Jeruzalema in njegovega škofijskega sedeža; gl. Drijvers, »Helena Augusta, the cross and the myth«, 29–30.

22 V Konstancijevem času so pojav (znamenje križa na nebu nad Jeruzalemom) povezovali z najdbo Jezusovega križa v Jeruzalemu v času cesarja Konstantina in nobenega podatka nimamo, da bi dogodek že takrat vzporejali s Konstantinovim videnjem pred bitko pri Milvijskem mostu. Obe videnji, leta 312 in 351, je povežalo šele Konstanciju naklonjeno arijansko cerkveno zgodovino; gl. podrobneje Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 60–62. Uradna, v Antiohiji zapisana kronika, ki se je ohranila v delu *Fasti Hydatiani* in jo je pri pisanju uporabljal tudi Sokrat, pojav križa nad Jeruzalemom še ne prikazuje kot izraz naklonjenosti Boga do cesarja Konstancija II. V času prikazovanja se Konstancij ni mudil na Vzhodu. Na osnovi Sokratovega zapisa (2.28.22), da se je križ nad Vzhodom prikazal prav v času, ko je cezar Gal prihajal v Antiohijo, pa bi morda lahko domnevali, da je bil sprva slednji tisti, s katerim so najprej povežali skozi prikazovanje križa izraženo božjo naklonjenost; gl. Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 59–60.

Kajti v času od Boga neizmerno ljubljenega Konstantina, tvojega očeta blaženega spomina, so v Jeruzalemu našli odrešilni les križa, ko je božja milost bogaboječnost pravično iščočega nagradila z odkritjem skritih svetih krajev. Ti pa, mogočni in nadvse pobožni cesar, v še večjem strahu do božjega prekašaš pobožnost tvojega očeta, zato pa se v tvojem času čudeži ne pojavljajo več na zemlji, ampak na nebu. Govorim o blagoslovljenem križu, o znamenju zmage, s katerim je naš gospod in odrešenik Jezus Kristus, edinorojeni sin Boga, premagal smrt, in ga je bilo mogoče videti, kako v blesku svetlobe žari nad Jeruzalemom.

Na svete dni v času svetih binkošti, na none v maju,²³ se je okoli tretje ure na nebu nad sveto Golgoto pojavil ogromen križ, narejen iz luči, ki se je razpenjal vse do svete Oljske gore. Ni bil razkrit samo enemu ali dvema, ampak se je povsem jasno pokazal vsem prebivalcem mesta. Niti ni šlo, kakor bi kdo lahko pomislil, za trenutni pojav, pač pa je bil več ur nad zemljo viden človeškim očem. Blesk, ki ga je izžareval, je zasenčil žarke sonca (kajti seveda bi ga ti sami presvetlili in zastrli njegovo podobo, če ne bi bil žar svetlobe, ki jo je nudil gledalcem, močnejši od sonca). Tako se je celotno prebivalstvo mesta, ker sta ga obenem prevzemala strah in veselje zaradi božanskega videnja, skupaj še isti hip pognalo v sveto cerkev. Med njimi so bili mladi in stari, možje in žene vseh starosti, celo mlada dekleta, ki niso zapuščala svojih domov, domačini in tujci, tako kristjani kakor pogani, ki so kot tujci prihajali iz drugih krajev. Kakor iz enih ust so vsi skupaj enodušno zapeli hvalnico našemu gospodu Jezusu Kristusu, edinorojenemu sinu božjemu, čudodelniku. Na osnovi doživete izkušnje so vedeli, da presveta krščanska vera ne temelji na prepričevalnih besedah modrosti, ampak sta jo razodela duh in moč,²⁴ kakor je tudi ne oznanjajo zgolj človeška bitja, marveč prihaja dokaz zanjo z neba od samega Boga.

Seveda smo nato prebivalci Jeruzalema, ki smo z lastnimi očmi videli ta neverjetni čudež, Bogu, kralju vsega stvarstva, ter božjemu edinorojenemu Sinu izkazali dolžno počastitev in zahvalo, s čimer bomo nadaljevali tudi v prihodnje. Na svetih mestih smo ves čas molili tudi za tvojo Bogu ljubo oblast in bomo tako molili tudi v prihodnje. Ker je naša dolžnost, da teh nebeških razodetij Boga ne zavijemo v molk, sem takoj pohitel, da tvoji od Boga navdahnjeni bogaboječnosti s tem pismom sporočim veselo novico. Tako lahko na trden temelj vere, ki jo že imaš, opreš spoznanje, nedavno razkrito s strani Boga, in prejmeš trdnejše zaupanje do našega gospoda Jezusa Kristusa. Kot nekdo, ki ima za zaveznika samega Boga, lahko s svojo običajno drznostjo in z vsem svojim pogumom prvi najbolj zagnano nosiš znamenje križa, ponos nad ponosi, saj prinašaš znamenje, ki se je prikazalo na nebu in ga je nebo, ko je podobo razkrilo ljudem, predstavilo v še večji slavi.

(Pismo jeruzalemskega škofa Cirila Konstanciju, 3–5)

²³ To je 7. maja.

²⁴ 1 Kor. 2.4.

Poleg Filostorgija in anonimnega arijanskega zgodovinarja nam po škofu Cirilu o dogodku v Jeruzalemu poročajo tudi drugi avtorji,²⁵ vendar ob prvih dveh le Velikonočna kronika (*Chronicon Paschale*) obravnavano prikazovanje križa povsem nedvoumno poveže z bitko pri Mursi.²⁶ Neznani arijanski zgodovinar, na katerega se je Filostorgij opiral pri svojem pisanju, je tako med poznanimi viri prvi, ki znamenje križa nad Jeruzalemom neposredno naveže na Konstancijev in Magnencijev spopad.

V resnici takšna povezava seveda ni obstajala, saj zaradi geografske oddaljenosti križa nad Jeruzalemom v Mursi nikakor ne bi mogli videti, tudi če do spopada ne bi prišlo šele septembra, ko so od majskih dogodkov v Jeruzalemu minili že več kot štirje meseci. Kljub temu pa pisec Filostorgijeve zgodbe, če je v obeh dogodkih zares videl istočasno dogajanje,²⁷ tega morda ni storil povsem samovoljno. 28. maja leta 355 je bilo na področju Balkana mogoče videti popoln sončev mrk.²⁸ Tega leta na dan mrka binkošti sicer niso obhajali, vendar dan (4. junij) nikakor ni bil tako zelo oddaljen,²⁹ da ga z dogodkom ne bi bilo mogoče povezati. Prav tako so bile binkošti 28. maju precej blizu tudi v letih 351, 352, 353 in 354.³⁰ Navedeni datumi s pravo letnico bitke pri Mursi seveda nimajo nič skupnega, s Filostorgijevim opisom spopada pa bi jih kljub temu vendarle morda lahko povezali. Avtor namreč poroča, da je bil prav na binkoštni dan Magnencij prvič poražen. Poleg časovne bližine praznika binkošti, ki sončev mrk na Balkanu leta 355 povezuje s prikazovanjem križa nad Jeruzalemom in Filostorgijevo predstavitvijo Konstancijeve zmage nad Magnencijem, dogodka v Jeruzalemu in na Balkanu povezuje tudi dejstvo, da je do obeh pojavov prišlo v dopoldanskem času. Medtem ko je križ nad Jeruzalemom, kakor pripoveduje škof Ciril, zasijal ob tretji uri, torej okoli devete ure dopoldan, je bilo tudi popolni sončev mrk nad Balkanom leta 355 mogoče opazovati v dopoldanskem času.³¹

Sončev mrk, ki so ga 28. maja leta 355 morda opazovali na področju Balkana, pa še ne izčrpa povsem možnosti, da bi neki nebesni pojav, ki je zaradi

25 *Consularia Constantinopolitana*, a. 351; Socr., *HE* 2.28.22; Soz., *HE* 4.5; *Artemii Passio* 10 (Bidez, Winkelmann, GCS (1981) 51, 13–18); *Chronicon Paschale*, a. 351 (Dindorf, CSHB 11/1 (1832) 540, 13–23); Theophanes, *Chronographia*, a.m. 5847 (a. 354/5) (de Boor (1883) 41, 31–42, 2).

26 Theophanes (*Chronographia*, a.m. 5847 (a. 354/5) (de Boor (1883) 41, 37–42, 1)) sicer poroča, da je znamenje videl tudi Konstancij, vendar bitke pri Mursi ne omenja.

27 Chantaine opozarja, da zgodbe nikakor ni mogoče razumeti samo v pomenu istočasnosti obeh dogodkov; Chantaine, »Die Kreuzesvision von 351«, 436; drugače Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 62, op. 67.

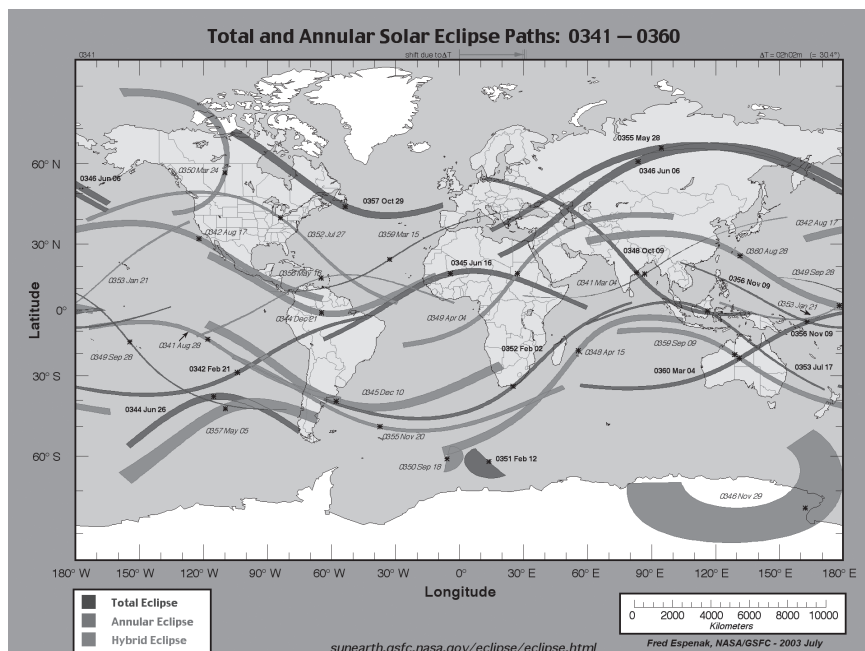
28 Gl. katalog sončevih mrkov, ki ga pod vodstvom Freda Espenaka na strani <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEsearch/SEsearchmap.php?Ecl=03550528> (obiskano 28.3.2014) objavlja Nasa; gl. tudi Ritter v. Oppolzer, *Canon of eclipses*, karta št. 75.

29 Oba dogodka je ločevalo zgolj šest dni.

30 Leta 351 je bila velika noč 31. marca in binkošti 19. maja, leta 352 je bila velika noč 19. aprila in binkošti 7. junija, leta 353 je bila velika noč 11. aprila in binkošti 30. maja in leta 354 je bila velika noč 27. marca in binkošti 15. maja; gl. Cappelli, *Cronologia, cronografia e calendario perpetuo*, 46, 54, 76, 86–87, 92–93, 218. Chantaine opozarja, da v tistem času praznik *Pentekosté* ni predstavljal le enega binkoštenega dne petdeseti dan po veliki noči, ampak celotno petdesetdnevno obdobje; Chantaine, »Die Kreuzesvision von 351«, 434.

31 Gl. katalog sončevih mrkov, ki ga pod vodstvom Freda Espenaka na strani <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE0301-0400.html> (obiskano 28.3.2014) objavlja Nasa.

svoje nevsakdanjosti pritegnil pozornost ljudi, lahko vplival na to, da so pisci, ki so opisovali spopad pri Mursi, kasneje potek spopada dopolnili s pojavom sosonc nad Jeruzalemom. 8. avgusta leta 351, torej niti ne dva meseca pred bitko pri Mursi in malo manj kot štiri leta pred že predstavljenim popolnim sončevim mrkom leta 355, je bilo na Balkanu mogoče opazovati delen sončev mrk.³² Na področju Murse mrka tega leta niso videli, v času ob sončnem zahodu pa je bil viden v Konstantinoplu.

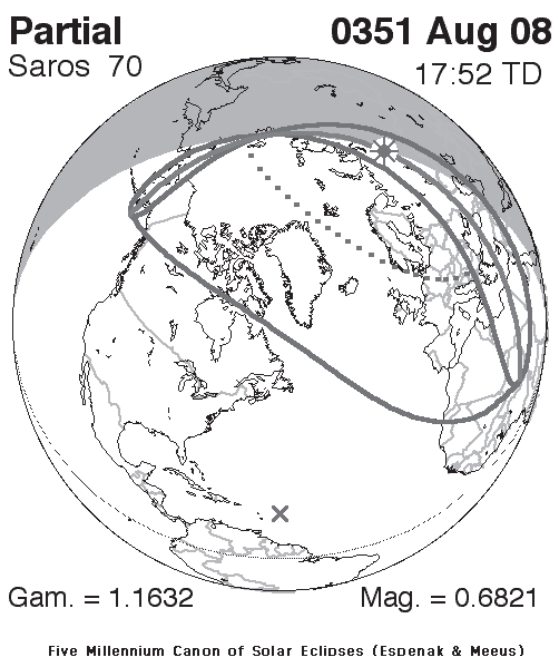

Karta prikazuje pot popolnih in kolobarjastih sončevih mrkov v obdobju med leti 341 do 360 (vir: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEatlas/SEatlas1/SEatlas0341.GIF>).

Leta 351 na področju Murse torej ni bilo mogoče videti niti sončevega mrka niti v Jeruzalemu vidnega pojava sosonc. Kljub temu pa se nikakor ne zdi čisto nemogoče, da bi lahko Filostorgij in pred njim že njegov vir zgodbo o znamenju križa naknadno povezala s spominom na mrk, ki so ga v obeh primerih lahko videli v Konstantinoplu, kjer sta morda oba avtorja, skoraj gotovo pa Filostorgij, svoji deli pisala, in ga je bilo mogoče v enem primeru zaradi časovne bližine povezati z bitko pri Mursi, v drugem primeru pa tako kot križ nad Jeruzalemom z nekoliko pobožne domišljije postaviti v prikladen binkoštni čas.

Poleg povezovanja med pojavom križa na nebu nad Jeruzalemom in bitko pri Mursi pa se Filostorgijevo poročilo in poročilo neznanega arijanskega zgo-

32 Pred tem so delni sončev mrk na Balkanu lahko opazovali tudi 20. oktobra leta 348; gl. katalog sončevih mrkov, ki ga pod vodstvom Freda Espenaka na strani <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/0301-0400/351-08-08.gif> (obiskano 28.3.2014) objavlja Nasa.

Slika prikazuje pot delnega sončevega mrka, ki ga je bilo na delu Balkana mogoče videti 8. avgusta 351 (vir: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/0301-0400/351-08-08.gif>).

dovinarja o čudežnem pojavu na nebu od Cirilovega razlikuje v še eni precej pomembni podrobnosti. Oba namreč pišeta, da sta pojav podobe križa nad Jeruzalemom spremljala še dva ne povsem vsakdanja pojava na nebu. To sta bila mavrica in venec okoli križa.³³ Škof Ciril v svojem pismu Konstanciju ne omenja niti mavrice niti venca, čeprav sta oba elementa ob pojavu sosonca vedno prisotna. Medtem ko je krog (venec), ki v primeru sosonca obdaja sonce in spremljajoče svetlobne pojave, vedno prisoten in zelo dobro opazen, pa obarvanost kroga (mavrica), čeprav je prisotna, običajno ni izrazita in jo je pogosto komaj mogoče opaziti. V primeru obarvanosti ne gre za pravo mavrico, saj razlog za njen nastanek niso kapljice vode, temveč ledeni kristali, in tudi barvni spekter ne zajema vseh barv mavrice, pač pa je mogoče na notranji strani kroga okoli pojava sosonca opaziti rahlo rdečkasto, na zunanji strani kroga pa rahlo modro obarvanost. Sam krog okoli sonca in njegovih sosonca pa je vedno dovolj izrazit, da bi ga škof Ciril gotovo moral opaziti. Njegov molk zato nekoliko preseneča, saj sta imela oba elementa, tako mavrica kakor venec, že v Cirilovem času za krščanstvo veliko simbolično vrednot. Zakaj vsaj venca v svojem opisu čudežnega pojava kljub temu ne omenja, pa bi zaradi pomanjkanja potrebnih informacij lahko samo ugibali.

33 Ob Filostorgiju kasneje o pojavu mavrice in venca poročata tudi *Chronicon Paschale* (a. 351 [Dindorf, *CSHB* 11/1 (1832) 540, 17–18]) in Theophanes (*Chronographia*, a.m. 5847 (a. 254/5) [de Boor (1883) 41, 36–37]).

Vsekakor pa odsotnost mavrice in venca v škofovem opisu nedvoumno dokazuje naslednje. Anonimni pisec Filostorgijeve predloge, ki v svojo različico poročila – tako kot za njim Filostorgij – vključuje oba elementa, se je moral ob pisanju nujno opirati na vir, ki je svoje podatke črpal iz opažanj neznanega očividca dogodkov v Jeruzalemu in Cirilovega opisa morda sploh ni poznal ali pa je njegovo vsebino ob upoštevanju dodatnih informacij ustrezno dopolnil. Da je pojav križa na nebu nad Jeruzalemom vzbudil vsesplošno zanimanje in s tem možnost črpanja informacij iz različnih razpoložljivih virov, ne dokazuje le Cirilovo pismo,³⁴ ampak tudi Sozomenovo pisanje.

V času, ko je Ciril za Maksimom vodil cerkev v Jeruzalemu, se je na nebu pojavilo svetlo žareče znamenje križa. To ni kot komet pojemale v soju oddane svetlobe, pač pa je bilo zaradi zgostitve močne luči ustrezno jasno začrtano in dobro vidno. Po dolžini je segalo od Lobanje do Oljske gore, pokrivalo okoli petnajst stadijev³⁵ neba nad tem področjem in bilo po širini skladno dolžini. Ob tem neverjetnem in čudežnem dogodku je vse zajel strah. Vsi so zapustili domove, trge in delo, ki so ga ravno opravljali, ter se skupaj z otroki in ženami zbrali v cerkvi, kjer so skupaj častili Kristusa in ga goreče priznavali za Boga. Novica o tem je močno pretresla tudi celotno območje cesarstva. Za to pa ni bilo potrebno veliko časa. Kajti kakor navadno so bili v Jeruzalemu tako rekoč ljudje s celega sveta, ki so prišli zaradi molitve in ogleda tamkajšnjih krajev, ter so domačim poročali, kaj so videli. O dogodku je bil obveščen tudi cesar tako s strani mnogih drugih poročevalcev kakor tudi s pismom škofa Cirila. Ti pa, ki se spoznajo na takšne reči, so trdili, da je to že davno napovedala neka božja prerokba v Svetem pismu. Ta dogodek je v krščanstvo spreobrn timerne Grke in Jude.

(Sozomen, *HE* 4.5³⁶)

Tako navedeni Sozomenov odlomek kakor obravnavana Filostorgijeva predstavitev bitke pri Mursi jasno kaže, da jeruzalemski škof Ciril ni bil edini, ki je poročal o pojavu križa nad Jeruzalemom. Izvorni avtor podatkov od Cirilovega pisma neodvisnega vira, na katerega se je avtor Filostorgijeve predloge oprl, ko je pisal o nenavadnem nebesnem pojavu,³⁷ je moral biti priča prav pojavu sosonc nad Jeruzalemom, saj bi v nasprotnem primeru sam anonimni arijanski zgodovinar in za njim tudi Filostorgij pisala o pojavu križa nad nekim drugim krajem. Sosonca so namreč v naravi dokaj pogost pojav. V antiki o njem niso poročali le krščanski avtorji, pač pa opise tega pojava srečamo tudi pri poganskih piscih. Precej obsežen opis pojava sosonc prinaša Aristotel.³⁸ Iz njegovega pisanja je mogoče razbrati, da obravnavani pojav za

³⁴ Cyrillus Hierosolymitanus, *Ep. Const.* 4.19–5.28.

³⁵ Okoli 2,7 km.

³⁶ Schoo, *Die Quellen des Kirchenhistorikers Sozomenos*, 143, za to mesto kot Sozomenov vir navaja Cirilovo pismo Konstanciju in za 5. vrstico ustno izročilo.

³⁷ Filostorgijeva uporaba Cirilovega pisma pri pisanju je možna, ni pa nujna.

³⁸ Aristoteles, *Meteorologica* 3.2–3 in 3.6 (371b 18–373a 32, 377a 29–378b 6).

avtorja predstavlja nekaj precej običajnega.³⁹

Relativna pogostnost pojava bi lahko, skupaj z možnimi posledicami vpliva bežno ohranjenega spomina na že predstavljena sončeva mrka še dodatno olajšala prenos zgodbe o prikazovanju križa nad Jeruzalemom v poročilo o bitki pri Mursi. Poleg tega se zdi, da je Filostorgij o raznih oblikah čudežev rad pisal.⁴⁰ Med njimi se jih nekaj nanaša tudi na dogajanje na nebu. Razen obravnavanega prikazovanja križa nad Jeruzalemom in Murso poroča Filostorgij še o Konstantinovem videnju križa pred bitko pri Milvijskem mostu,⁴¹ v dveh primerih o zvezdi, ki je na nebu sijala v podobi meča,⁴² po enkrat pa omenja sončev mrk in pojav meteorja.⁴³ Med navedenimi poročili je Filostorgijev prikaz Konstantinovega videnja križa pred bitko pri Milvijskem mostu za osvetlitev v prispevku obravnavane tematike najbolj zanimiv, saj je prav Konstantinovo videnje spodbudilo arijanske pisce, da so z zgodbo o prikazovanju križa nad Murso podprli arijanizmu naklonjenega Konstancija.

Tako kakor drugi pisци razlog za spreobrnitev Konstantina Velikega iz poganškega praznoverja v krščanstvo pripisuje zmagi nad Maksencijem. V času bitke je bilo na vzhodu mogoče videti mogočno znamenje križa, ki je žarelo v osupljivi svetlobi in so ga v krogu z vseh strani v podobi mavrice obdajale zvezde. Urejene so bile tako, da so

39 Kot piše, se sosonca vedno pojavijo ob straneh sonca, nikoli pa nad, pod ali nasproti soncu. Do pojava pride samo v dnevnem času: ali ko se sonce dviga ali ko se že spušča proti zahodu, največkrat pa prav v času sončnega zahoda. Redko – če sploh kdaj – pride do pojava, ko je sonce visoko na nebu. Lahko pa se zgodi, kakor se je zgodilo nad Bosporjem, ko so se sosonca dvignila skupaj s soncem in ga spremljala na njegovi poti vse do zahoda; Aristoteles, *Meteorologica* 3.2 (372a 12–372a 17). Drugače kot v primeru sosonc Aristotel ob pisanju o sosoncem sorodnem pojavu halo navaja, da halo lahko nastane tudi ponoči tako okoli lune kakor okoli zvezd; *Meteorologica* 3.3 (327b 12–15, 373a 29–32). V nadaljevanju Aristotel podrobno predstavlja tudi pogoje, potrebne za nastanek sosonc; *Meteorologica* 3.2 (372a 18–21). Glede na način nastanka jih uvršča v isto skupino, v kateri obravnava tudi halo in mavrico. Kot piše, vsi navedeni pojavi nastanejo z odbojem. Razlikujejo pa se v načinu odbijanja, v površini, od katere se podoba odbija, ter v tem, ali se odbija podoba sonca ali podoba česa drugega, kar svetli; Aristoteles, *Meteorologica* 3.2 (372a 18–21). Sosonca tako predstavlja kot pojav, do katerega pride zaradi odboja sončne svetlobe od gostih in vlažnih oblakov. Zaradi nujne prisotnosti visoke stopnje vlage v ozračju za nastanek sosonc Aristotel pojav (enako kot v primeru pojava halo, *Meteorologica* 3.3 [372b 16–35]) predstavlja kot napoved dežja; *Meteorologica* 3.6 (377b 15–28). Podobno tudi pesnik Arat (*Phaenomena* 880–91) pojav povezuje z možnostjo dežja, poleg tega pa sosonca prikazuje tudi kot znamenje bližajočega se vetra ali nevihte. Pojav sosonc v svojih delih obravnavajo tudi Cicero (*De re publica* 1.10.15), Seneca (*Naturales quaestiones* 1.11.2; 12.2–13; gl. tudi Corcoranov komentar k prevodu odlomka 11.2 v: Seneca, *Naturales quaestiones, Books I–III*) in Apulej (*Apologia* 16). O možnosti, da je bil prav pojav sosonc, ki naj bi ga cesar Konstantin videl na nebu v času priprav na spopad z uzurpatorjem Maksencijem, osnova za Konstantinovo spreobrnitev v krščanstvo gl. Girardet, »Das Jahr 311«, 127–31.

40 Takšnega mnenja je tudi Fotij, ki Filostorgiju očita, da možem, ki so v patriarhovih očeh veljali za heretike, pripisuje zmožnost delanja čudežev in pri tem ne sprevidi, kako nespametno je njegovo pisanje; gl. Philost. *HE* 9.1.

41 Philost. *HE* 1.6. O vzporejanju obeh dogodkov, Konstantinovega videnja križa pred bitko pri Milvijskem mostu in Konstancijevega pred bitko pri Mursi, pri Konstanciju naklonjenih arijanskih avtorjih gl.: Bleckmann, »Die Schlacht von Mursa«, 59–64; Bidez, »Fragments nouveaux de Philostorge«, 433–34; Grégoire-Orgels, »S. Gallicanus, Consul et Martyr«, 596, op. 1. Girardet domneva, da tudi v ozadju Konstantinovega videnja križa stoji sosoncem soroden pojav halo; Girardet, »Das Jahr 311«, 128.

42 Philost. *HE* 10.9, 11 in 11.7.

43 Philost. *HE* 12.8.

oblikovale črke. Te pa so v latinščini sporočale: »V tem znamenju zmagaj!«
(Filostorgij, *HE* 1.6)

Kakor v primeru Konstancijevega spopada z Magnencijem pri Mursi Filostorgij v Fotijevem povzetku tudi o bitki pri Milvijskem mostu ne pove veliko, njegov opis Konstantinovega videnja križa pa je nekoliko krajši kot v Konstancijevem primeru. Kljub bolj zgoščenemu prikazu pa Filostorgij v predstavitvi Konstantinovega videnja križa uporabi vse bistvene elemente, s katerimi je orisal prikazovanje križa nad Murso in Jeruzalemom. V obeh primerih je križ izredno velik in bleščeče žareč, v obeh primerih se pojavlja na vzhodni polovici neba in vsakokrat ga obdaja mavrica v obliki kroga. Filostorgij je prvi znani avtor, ki pri prikazu Konstantinovega videnja omenja, da je križ na nebu z vseh strani obdajal krog v obliki mavrice.⁴⁴ Ker pri avtorjih, ki so pisali pred Filostorgijem, ne srečamo niti mavrice niti kroga, bi morda lahko domnevali, da sta oba elementa v Konstantinovem primeru prikazovanja križa povsem njegov dodatek. Tako bi lahko Filostorgij, ki je enako kot neznani arijanski zgodovinar motiv prikazovanja križa s cesarja Konstantina prenesel tudi na njegovega sina Konstancija, z elementi prevzetega opisa dopolnil obstoječe poročilo o Konstantinovem videnju.

⁴⁴ Euseb. *V. C.* 1.28–31; *Chronicon Paschale*, a. 311 (Dindorf, *CSHB* 11/1 (1832) 520, 18–20); Socr. *HE* 1.2.4; Sozom. *HE* 1.3.1–2; Rufin. (Euseb. *HE*) 9.9.1; *Artemii Passio* 45 (Philost. *HE* 1.6a v: Philostorgius, *Kirchengeschichte*, ed. J. Bidez, str. 7); Theophanes, *Chronographia*, a.m. 5802 (a. 309/10) (de Boor (1883) 14, 1–6) kroga v obliki mavrice ne omenjajo, oba pojava pa navaja Nikefor Kalist, *HE* 8.3 (PG 146, 16B).

SEZNAM VIROV

Apuleius

Apuleio, Lucio. *L'apologia o la magia; Florida*. Izd. Giuseppe Augello. Torino: Unione tipografico-editrice torinese, 1984.

Aratus

Phaenomena. Izd. z uvodom, prevodom in komentarjem Douglas Kidd. Cambridge classical texts and commentaries 34. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Aristoteles

Aristotle. *Meteorologica*. Angleški prevod H. D. P. Lee. The Loeb Classical Library. London: William Heinemann; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1952.

Chronica minora

Chronica minora I. Izd. Theodor Mommsen. Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi 9. Berlin: Weidmann, 1892.

Chronicon Paschale

Chronicon Paschale. Izd. Ludovicus Dindorfius. Corpus scriptorum historiae Byzantinae 11/1. Bonnae: E. Weber, 1832.

Chronicon Paschale 284–628 AD. Prevod z opombami in uvodom Michael Whitby in Mary Whitby. Liverpool: University Press, 1989.

Cicero

De re publica, De legibus. Angleški prevod Clinton Walker Keyes. The Loeb Classical Library. London: William Heinemann; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1966.

Consularia Constantinopolitana

The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana. Two contemporary accounts of the final years of the Roman empire. Izdaja in angleški prevod R. W. Burgess. Oxford: Clarendon Press, 1993.

Cyrillus Hierosolimitanus

Bihain, Ernest. »L'Épître de Cyrille de Jérusalem à Constance sur la vision de la croix (BHG³ 413). Tradition manuscrite et édition critique.« *Byzantion* 43 (1973): 264–96.

Eusebius

De vita Constantini (Über das Leben Konstantins). Uvod Bruno Bleckmann, prevod in komentar Horst Schneider. Fontes Christiani 83. Turnhout: Brepols publishers, 2007.

Eusebius Werke II/2: Die Kirchengeschichte. Izd. Eduard Schwartz. Die lateinische Übersetzung des Rufinus, izd. Theodor Mommsen. Die griechischen christlichen schriftsteller der ersten Jahrhunderte 9/2. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1908.

Eutropius

Eutropi Breviarium ab urbe condita: cum versionibus Graecis et Pauli Landolfique additamentis. Izd. H. Droysen. Monumenta Germaniae historica, Auctores antiquissimi 2. München: Monumenta Germaniae historica, 2000.

Iulianus

The Works of the emperor Julian I. Angleški prevod Wilmer Cave Wright. The Loeb Classical Library. London: William Heineman; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1954.

Lactantius

Lactance. *De la mort des persécuteurs I.* Uvod, besedilo in prevod J. Moreau. Sources chrétiennes 39. Paris: Les éditions du Cerf, 1954.

Lactance. *De la mort des persécuteurs II.* Komentar J. Moreau. Sources chrétiennes 39. Paris: Les éditions du Cerf, 1954.

Laktanz. *De mortibus persecutorum (Die Todesarten der Vervolger).* Prevod in uvod Alfons Städele. Fontes Christiani 43. Turnhout: Brepolis publishers, 2003.

Philostorgius

Kirchengeschichte. Mit dem Leben des Lucian von Antiochien und den Fragmenten eines arianischen Historiografen. Izd. Joseph Bidez, Friedhelm Winkelmann. Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Berlin: Akademie Verlag, 1981.

Rufinus gl. Eusebius

Sextus Aurelius Victor

Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus: praecedunt Origo gentis romanae et Liber de viris illustribus Urbis Romae subsequitur Epitome de Caesaribus. Izd. Fr. Pichlmayr in R. Gruendel. Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana. Leipzig: B. G. Teubner, 1970.

Seneca, Lucius Annaeus

Seneca. *Naturales quaestiones I–III.* Angleški prevod Thomas H. Corcoran. The Loeb Classical Library. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1999.

Socrates

Kirchengeschichte. Izd. Günther Christian Hansen, mit Beiträgen von Manja Širinjan. Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, NF 1, Berlin: Akademie Verlag, 1995.

Sozomenus

Kirchengeschichte. Izd. Joseph Bidez, Günther Christian Hansen. Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, NF 4, Berlin: Akademie Verlag, 1995.

Sulpicius Severus

Sulpice Sévère. *Chroniques.* Uvod, prevod in komentar Ghislaine de Senneville-Grave. Sources Chrétiennes 441. Paris: Les éditions du Cerf, 1999.

Theophanes Confessor

Chronographia. Izd. Carolus de Boor. Vol. I, textum Graecum continens. Leipzig: Teubner, 1883.

The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284–813. Prevod, uvod in komentar Cyril Mango in Roger Scott ob sodelovanju Geoffreya Greatrexa. Oxford: Clarendon Press, 1997.

Zonaras, Ioannes

Epitome istorion. Uvod, prevod in opombe Iordanes Gregoriades. Athena: Ek-doseis Kanake, 1995–1999.

Zosimus

Zosime. *Histoire nouvelle I*. Izd. François Paschoud. Collection des Universités de France, Paris: Les Belles Lettres, 1971.

SEKUNDARNA LITERATURA

Bidez, Joseph. »Fragments nouveaux de Philostorge sur la vie de Constantin.« *Byzantion* 10 (1935): 403–37.

Bihain, Ernest. »L'Épître de Cyrille de Jérusalem à Constance sur la vision de la croix (BHG³ 413). Tradition manuscrite et édition critique.« *Byzantion* 43 (1973): 264–96.

Bleckmann, Bruno. »Constantina, Vetrano und Gallus Caesar.« *Chiron* 24 (1994): 29–68.

———. »Die Schlacht von Mursa und die zeitgenössische Deutung eines spätantiken Bürgerkrieges.« V: *Gedeutete Realität. Krisen, Wirklichkeiten, Interpretationen* (3.–6. Jh. n. Chr.), ur. Hartwin Brandt, *Historia Einzelschriften* 134, 47–101. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999.

Cappelli, Adriano. *Cronologia, cronografia e calendario perpetuo dal principio dell'Éra Cristiana ai nostri giorni: tavole cronologico-sincrone e quadri sinottici per verificare le date storiche*. Milano: Ulrico Hoepli, 1969.

Cedilnik, Alenka. *Ilik med Konstantinom Velikim in Teodozijem Velikim. Balkansko-podonavski prostor v poročilih Atanazija, Hilarija, Sokrata Sholastika, Sozomena, Teodoret in Filostorgija*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2004.

Chantraine, Heinrich. »Die Kreuzesvision von 351 – Fakten und Probleme.« *Byzantinische Zeitschrift* 86/87 (1993/1994): 430–41.

Drijvers, Jan Willem. »Helena Augusta, the cross and the myth. Some new reflections.« V: »Helena Augusta: Cross and Myth. Some new Reflections.« *Millennium* 8. *Yearbook on the Culture and History of the First Millennium C.E.* (2011) 125–74.

Drinkwater, John F. »The revolt and ethnic origin of the usurper Magnentius (350–353), and the rebellion of Vetrano (350).« *Chiron* 30 (2000) 131–59.

Girardet, Klaus M. »Das Jahr 311. Galerius, Konstantin und das Christentum.« V: *Costantino prima e dopo Costantino (Constantine before and after Constantine)*, ur. Giorgio Bonamente, Noel Lenski, Rita Lizzi Testa, 113–131. Bari: Edipuglia, 2012.

Hunt, David. »The successors of Constantine.« V: *The Cambridge ancient history*, ur. Averil Cameron in Peter Garnsey, 1–43. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

- Ritter v. Oppolzer, Theodor. *Canon of eclipses*. With a preface by Donald H. Menzel and Owen Gingerich. New York: Dover Publications, Inc., 1962 (1. izdaja Wien, 1887).
- Schoo, Georg. *Die Quellen des Kirchenhistorikers Sozomenos*. Berlin: Trowitzsch und Sohn, 1911.
- Seeck, Otto. *Geschichte des Untergangs der antiken Welt* 4. Stuttgart: J. B. Metzler, 1911.
- Šašel, Jaroslav. »The struggle between Magnentius and Constantius II for Italy and Illyricum.« V: *Opera selecta*, ur. Rajko Bratož in Marjeta Šašel Kos, 716–27. Ljubljana: Narodni muzej, 1992.
- Vogt, Joseph. »Berichte über Kreuzeserscheinungen aus dem 4. Jahrhundert n. Chr.« *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves* 9 (1949): 593–606.
- Yarnold, Edward. *Cyril of Jerusalem*. London, New York: Routledge, 2000.

PHILOSTORGIUS' ACCOUNT OF THE BATTLE AT MURSA

Summary

On September 28, 351 AD, Emperor Constantius II defeated the usurper Magnentius in the battle at Mursa. While the battle is described in several ancient sources, the present study focuses on the account given by Philostorgius. Philostorgius is the first known author to have included in his description of the battle the appearance of a cross in the sky, drawing on the writings of an unknown Arian historian. But for all its seemingly miraculous connotations, Philostorgius' story is no mere figment of the imagination. It is based on a perfectly natural meteorological phenomenon, the parhelia or phantom suns, which had been observed on May 7, 351, in the sky above Jerusalem. They were interpreted at the time as the sign of Christ's cross, and the contemporary Jerusalem bishop, Cyril, provided a detailed description in a letter to Emperor Constantius. But while the Bishop already saw this phenomenon as a sign of God's favour to Constantius, the appearance of the cross above Jerusalem was not immediately associated with the slightly later conflict at Mursa. This connection was only established by Arian historians, who used the story of the vision before the Mursa battle to glorify Emperor Constantius, a supporter of Arianism. The earliest source known today is an anonymous Arian historian writing in the late 4th century: his work provided the basis for Philostorgius' account of the Mursa battle.

Still, the association of the visions above Jerusalem and Mursa is perhaps not to be attributed merely to the Arian authors' partiality to Emperor Constantius. It may have been prompted by two natural but hardly everyday celestial phenomena as well: on May 28, 355, the Balkans, including Mursa, wi-

tnessed a total solar eclipse, while August 8, 351, brought a partial eclipse to an area of the Balkans (but not to Mursa). The two eclipses may have influenced Philostorgius' account of the Mursa battle. While neither the eclipse nor the parhelia visible in Jerusalem could have been seen in the Mursa area in 351, Philostorgius (and his source before him) may have subsequently related the story of the sign of the cross to the memory of the eclipse. Constantinople had witnessed both eclipses: the later eclipse suggested associations with the Mursa battle because of the temporal proximity, while the earlier was, like the cross above Jerusalem, easily attributed with the help of some pious imagination to Whitsuntide, when Constantius (according to Philostorgius) defeated Magnentius at Mursa. (The Whitsunday of 355 was celebrated on June 4, a mere 6 days after the date of the total eclipse.)

In addition to associating the appearance of the cross in the sky above Jerusalem with the battle of Mursa, the reports on the miraculous celestial phenomenon as given by Philostorgius and the anonymous Arian historian diverge from Bishop Cyril's report in another significant detail. According to both historians, the appearance of the cross above Jerusalem had been accompanied by two other less common phenomena in the sky: a rainbow and a halo around the cross. As Bishop Cyril's letter to Constantius makes no reference to either, although the parhelion is normally accompanied by both, the anonymous Arian historian as well as Philostorgius after him must have relied on a source which drew on the observations of an unknown eyewitness to the events in Jerusalem – a source that was perhaps unfamiliar with Cyril's description or complemented it with additional information. The parhelion is a fairly frequent phenomenon, reported in antiquity by pagan as well as by Christian authors. This relative frequency, coupled with a vague memory of the two solar eclipses, may well have contributed to the transfer of the Jerusalem story to the Mursa account. Moreover, Philostorgius seems to have enjoyed writing about miracles, including Constantine's vision of the cross before the battle of the Milvian Bridge. While his report on the latter is shorter than his account of the conflict at Mursa, the portrayal of Constantine's vision contains all the essential elements used to describe the appearance of the cross above Jerusalem and Mursa. It might thus be supposed that Philostorgius, who draws on an anonymous Arian historian in extending the vision of the cross from Constantine to Constantine's son, Constantius, used the elements from his model's description to complement the extant report on Constantine's vision.